

Прославляючи гетьмана Богдана Хмельницького як одного з найвидатніших державних діячів в історії України з огляду на його політичні, військові та організаційні здібності, Липинський створив довкола його особистості міф великої людини, як, до речі, він робив це раніше стосовно козацького полковника Станіслава-Михайла Кричевського у присвяченій йому книзі, виданій 1912 р. Хоч творення культу-міфу великої людини довкола визначних особистостей, що під впливом неоромантичної історіографії набуло поширення в тогочасній Європі, нині видається анахронізмом, однак у певні історичні періоди воно мало сенс як засіб розбудити національну й історичну свідомість суспільства. У пізніших творах, зокрема у «Листах до братів-хліборобів», Липинський відійшов від неоромантичного, ідеологізуючого підходу до історії, в тому числі від перевищення ролі видатних осіб в історичному процесі, замінивши його на соціологічний та теоретично-політичний аналіз співвідношення між державою, елітою і суспільством.

Незважаючи на те, що «Україна на переломі. 1657—1658» побачила світ ще в 1920 р. і присвячена історії України трьохсотлітньої давності, вона не втратила актуальності й сьогодні, коли Україна вкотре за свою новітню історію опинилася на переломному етапі державного будівництва.

В. А. Смолій (Київ), В. М. Ричка (Київ)

В'ячеслав Липинський та його праця «Україна на переломі. 1657—1659»

Ім'я цього талановитого українського історика, філософа, визначного громадського діяча і публіциста практично невідоме сучасному читачу. Ще донедавна творча спадщина В'ячеслава Липинського була доступна тільки вузькому колу фахівців. Тим часом чимало зроблено для її дослідження та популяризації у США, де під керівництвом д-ра Ярослава Пеленського діє Український науковий інститут ім. В. Липинського. Нині твори вченого повертаються із забуття і на його батьківщині, про що свідчить і наступне друкування окремих розділів книги «Україна на переломі, 1657—1659» в «Українському історичному журналі».

Перш ніж розповісти про її місце та значення у вітчизняній історіографії необхідно, бодай коротко, розповісти про життєвий шлях та охарактеризувати основну творчу спадщину вченого.

В'ячеслав Липинський народився 5 квітня 1882 р. в с. Затурець Володимирського повіту на Волині у шляхетській родині. Початкову освіту хлопець здобув у навчальних закладах Житомира, Луцька та Києва. Після закінчення Київської гімназії юнак деякий час перебував на військовій службі у драгунському полку в м. Кременці. Згодом він продовжив навчання в Ягеллонському університеті у Кракові. В'ячеслав збирався стати агрономом, однак любов до історії виявилася сильнішою і він перейшов на філософський факультет того ж університету. Знання з історії та філософії з часом він поповнював в університеті Женеві¹.

Після завершення освіти В'ячеслав Липинський у 1908 р. повернувся на Україну. Він усамітнюється на хуторі Русалівські Чагари по-

¹ Босній Володимир. Вячеслав Липинський — ідеолог української трудової монархії.— Торонто, 1951.— С. 12.

близу Умані, щоб у сільській тиші зосередитися на дослідницькій роботі. Першою працею вченого стала монографія про Данила Братковського. 1908 р. вона вийшла польською мовою, а наступного року її було опубліковано на сторінках українського часопису «Літературно-науковий вісник». Помітною подією у тогочасній історіографії була й поява історико-публіцистичної праці В. Липинського «Шляхта на Україні, її участь в життю українського народу в перспективі історії» (Київ — Краків, 1909). У цій книзі дослідник вперше обґрунтував тезу про провідну роль шляхти в процесі формування української державності. Грунтуючись на прикладах минулого, історик закликав представників цієї верстви населення братися за відродження України. З метою національного пробудження інтелігенції він заснував 1909 р. у Києві польськомовний тижневик, на сторінках якого популяризував свої ідеї. Проте тоді вони не знайшли підтримки серед широкої громадськості України.

1910 р. В. Липинський переїхав до Кракова, де займався науково-дослідницькою роботою. Результатом його студій над історією України стала поява книги «Z dziejów Ukrainy» (Київ — Краків, 1912). До цієї праці увійшли такі розвідки, як «Назви Русь і Україна і їх історичне значення», «Відгомін минулого», «Недоспівана пісня», «Станіслав-Михайло Кричевський», «Дві хвилини з подій пореволюційної України», «Документи Руїни», «Богдановим шляхом», «Мова Самійла Зорки на похороні Богдана Хмельницького, згідно з літописом Величкі». Основну увагу автор приділив висвітленню подій часів гетьмана Богдана Хмельницького. Важливим кроком у їх осмисленні стало те, що В. Липинський розглядав цей період історії України з державницької точки зору, тобто крізь призму процесу формування української державності. Ця праця здобула визнання тогочасних істориків. Зокрема, її позитивно оцінив Іван Крип'якевич у рецензії, надрукованій в одному з номерів «Записок Наукового Товариства ім. Т. Шевченка» за 1913 р. Свідченням визнання заслуг вченого з боку наукової громадськості стало його обрання дійсним членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка.

В. Липинський був сповнений новими творчими задумами, але їх перекреслила перша світова війна. Він виїхав на фронт, однак невдовзі тяжко захворів. Під час революційних подій 1917 р. вчений перебував у Полтаві, де проводив відпустку. Він запропонував представникам Центральної Ради свої послуги в справі створення військового формування, проте останні відхилили цю пропозицію. Згодом гетьман П. Скоропадський призначив В. Липинського послом України в Австрії. У 1919 р. він приїхав на постійне мешкання в Райхенау, щоб розпочати життя емігранта.

В еміграції В. Липинський став головним ідеологом Української держави, яка, на його думку, мала синтезувати в собі культурні надбання Сходу і Заходу й водночас зберігати традиційні основи свого існування. Вчений вважав, що Українську державу можна побудувати тільки тоді, коли цим займеться сам народ (за його термінологією — «хліборобська верства»). Тому своє головне завдання він вбачав у піднесенні національно-державної свідомості.

Очевидно, саме з цією метою влітку 1920 р. він заснував Союз українських хліборобів-державників. За редакцією В. Липинського тоді вийшло кілька випусків науково-публіцистичного журналу «Хліборобська Україна», на сторінках якого було надруковано його знамениті «Листи до братів-хліборобів». У цьому історіософському творі знайшла найповніше відображення виплекана ним ідея побудови Української держави. Його справедливо називають «державницьким Євангелієм» України. Як зазначав автор у передмові до праці, «книга ця призначена для тих сучасних і будучих, якого б вони не були обряду, мови і племені — мешканців Української землі, що хотітимуть

окремої і суверенної, рицарською дисципліною і вірністю провідників здобутої, на співпраці класів — во ім'я Релігії, Землі-Батьківщини і Авторитету — побудованої Української держави»². Ця праця, в якій попередній досвід державного розвитку України відтворено у формі історіософського вчення, 1926 р. видана окремою книгою.

Того ж року В. Липинський очолив кафедру в заснованому гетьманом П. Скоропадським Українському науковому інституті в Берліні (він викладав там політологію і соціологію). Водночас вчений продовжував займатися науково-дослідною роботою. Зокрема, він написав ряд статей, які пізніше опубліковані окремою книгою під назвою «Релігія і церква в історії України» (Філадельфія, 1925; Львів, 1933). В. Липинський планував підготувати до друку й історіософську працю «Гетьманство — теорія української трудової монархії». Але стан здоров'я вченого дедалі погіршувався і він змушений був виїхати на лікування в Австрію. Там 14 серпня 1931 р. його не стало.

В. Липинський вніс вагомий вклад у розвиток вітчизняної історіографії. Він започаткував новий напрям історичних досліджень — державницьку школу. Як зазначалося вище, з цих позицій написані практично всі його історичні праці.

Серед останніх одне із чільних місць належить монографії «Україна на переломі. 1657—1659». (Київ — Відень, 1920). Вірний своїм ідейним засадам про провідну верству в історії державного будівництва на Україні, вчений особливу увагу приділив дослідженню походження найближчого оточення Богдана Хмельницького. Читач зверне увагу на той факт, що В. Липинський дає емоційні, яскраві замальовки ряду історичних персоналій, під своїм власним кутом зору оцінив зміст та характер Переяславського договору 1654 р., його безпосередні та більш віддалені наслідки. Не менш цікаво В. Липинський висвітлив складний та суперечливий процес державотворення на Україні у середині XVII ст., вклад у цю справу різних станових груп населення. Домінантою всіх спостережень та висновків історика є думка про те, що носієм державницьких устремлінь виступала шляхта, яка в роки війни взяла на себе основний тягар у процесі створення Української держави. Важливо, що В. Липинський, крім наукового, усвідомлював помітне суспільне значення книги. У передмові до монографії він писав: «Роблю се ...думаючи, що може тепер, після відродження Української держави, наше громадянство почне цікавитись зв'язаними з практикою державного будівництва питаннями й може захоче воно пізнати той досвід, котрий в тяжкій боротьбі й трагічних помилках здобули та оставили нам наші предки».

Звичайно, не лише професіонали-історики, але й широкий загал читачів побачать, що не все у книзі В. Липинського рівноцінне, не з усіма його думками можна погодитися, окремі авторські тези викличуть дискусію й прагнення до пошуку істини. Але такою є доля всіх непересічних праць, у яких історичний процес оцінюється не в межах схем та постулатів, а в руслі своєрідної авторської концепції.

Втім, не будемо детально переповідати зміст цієї книги — читач зуміє її сам належно оцінити. До того ж паралельно з публікацією окремих її розділів на сторінках «Українського історичного журналу» готується до друку повне академічне видання цієї книги. Сподіваємося, що все це наблизить осягнення творчої спадщини видатного вченого й спонукає читачів зацікавитися й іншими його працями.

* * *

Розділи книги В'ячеслава Липинського подаються мовою оригіналу з незначним редакторським втручанням у текст відповідно до сучасних норм українського правопису. Авторські посилання на джерела та літературу не зберігаються.

² Там же.— С. 13.